

- ¹² Шшикін В. Конституція, яка випередила час (про правовий акт Пилипа Орлика 1710 року) // День. – 2007. – 15 вересня. – С. 7.
- ¹³ Див. детальніше Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття: Монографія. – С. 196-243 та ін.
- ¹⁴ Нагребецька І. Єдина по обидва береги Дніпра // Урядовий кур'єр. – 2010. – 7 квітня. – С. 1.
- ¹⁵ Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 2. – С. 119-120.
- ¹⁶ Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 4. – С. 607.
- ¹⁷ Трофимук О. Національні детермінанти Конституції України 1710 року // Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення. Філософія. – Львів: Міжнародна асоціація українців Академії наук України, 1994. – С. 240.
- ¹⁸ Урядовий кур'єр. – 2010. – 7 квітня – С. 5.
- ¹⁹ Сюндюков І. Лист у майбутнє: До 300-річчя ухвалення Конституції Пилипа Орлика // День. – 2010. – 7 квітня. – С. 1,4.
- ²⁰ Українське коріння європейської демократії // Голос України. – 2010. – 21 травня. – С. 1,6.
- ²¹ Мельник Л. Г. Конституція 1710 року П. Орлика // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історико-філологічні науки. – К.: Либідь, – 1991. – Вип. 2. – С. 4.
- ²² Бушанський В. Конституція Пилипа Орлика – 300 років // Віче. – 2010. – № 7. – С. 7.
- ²³ Бузина О. «Антисемитская лжеконституция Филиппа Орлика» // Сегодня. – 2010. – 19 июня – С. 13.
- ²⁴ Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – С. 9.
- ²⁵ Томенко М. В. Історія української конституції. – С. 12.
- ²⁶ Боярська З. І. Історія держави і права України: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ 2001. – С. 106; Теорія держави і права: Підручник / За ред. С. Л. Лисенкова. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 26 та ін.
- ²⁷ Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1. – С. 457.
- ²⁸ Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історико-філологічні науки, 1991 – Вип. 2. – С. 7.
- ²⁹ Корогод Г. І. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції: Навчальний посібник. – С. 25-28; Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття. – С. 197-199, 203-204, 206; Бойко О. Д. Історія України: Навч. посіб. – С. 180-181 та ін.

Резюме

На основі аналізу юридичної літератури у статті розкривається вивчення деяких положень Конституції Пилипа Орлика.

Ключові слова: Конституція Пилипа Орлика, розкриття положень Конституції, поділ влади, подальше вивчення Конституції.

Резюме

На основе анализа юридической литературы в статье раскрывается изучение некоторых положений Конституции Филиппа Орлика.

Ключевые слова: Конституция Филиппа Орлика, раскрытие положений Конституции, деление власти, дальнейшее изучение Конституции.

Summary

On the basis of analysis of legal literature the article discloses some principles of the Pilip's Orlik's Constitution.

Key words: the Pilip's Orlik's Constitution, disclosure of the constitution's principles, delegation of authority, further study of the Constitution.

Отримано 25.10.2010

А. П. ЧЕРНЕГА

Андрій Петрович Чернега, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Із становленням України як суверенної незалежної держави розпочалися істотні зміни у всіх сферах суспільного життя: процес переходу від тоталітаризму до демократії, від командної до ринкової економіки, від одноманітних до поліваріантних форм культурного життя. Орієнтуючись на досвід розвинених країн заходу, в Конституції України задекларовано, що Україна являє собою незалежну, демократичну, правову, соціальну державу. Зрозуміло, що таке проголошення відображає радше бажаний, ніж реальний стан держави. Демократичні цінності, що закріплені в Конституції України, є своєрідним еталоном, метою, на яку орієнтується наша держава у своєму розвитку¹.

Теоретичним концепціям та моделям соціальної держави присвячені праці таких відомих зарубіжних вчених, як В. Абендрот, Д. Белл, Г. Геллер, Б. Дікон, Ч. Лебо, К. Ленк, Ф. Нойман, Т. Тілтон, Г. Хаберманн, М. Халмс, Е. Хармс та ін. У сучасній українській науці різні аспекти соціальної держави досліджують В. Д. Бабкін, О. С. Головащенко, М. І. Козюбра, Ю. П. Лобода, Л. С. Мамут, О. З. Панкевич, П. М. Рабінович, А. О. Сіленко, О. В. Скрипнюк, В. М. Співак, Л. О. Четверікова, Ф. П. Шульженко, М. М. Якоб, І. В. Яковюк, В. М. Якубенко, та ін.

У вітчизняному правознавстві й державознавстві теорія соціальної держави перебуває поки що на початковій стадії формування. Термін «соціальна держава» рідко вживається в державних документах, що свідчить про недооцінку важливості проблем, пов'язаних з формуванням такої держави. Це можна пояснити тим, що в колишньому СРСР, як і в інших країнах «соціалістичного табору», зусилля науковців були спрямовані переважно на критику «буржуазних апологетів» концепції держави загального благоденства. Однак і в тогочасних радянських дослідженнях (зокрема у працях В. Гулієва, О. Попова, В. Туманова), попри відповідні ідеологічні штампи, містяться слушні, конструктивні положення теорії соціальної держави.

Розвиток демократичних процесів у суспільно-політичному житті наприкінці XIX ст. закономірно привів до аналогічних процесів в економічній і соціальній сферах. В історії розвитку цього вчення протягом двох століть чітко простежується еволюція поглядів на співвідношення держави й особистості з точки зору виконання державою соціальних обов'язків перед особистістю й суспільством – від повного заперечення таких обов'язків правовою державою в її ліберальній інтерпретації, так званою «державою нічного сторожа», і до підняття соціально-економічних прав на рівень конституційних соціальною правовою державою.

Конструкція соціальної держави складається поступово, відповідно до усвідомлення громадянським суспільством об'єктивної потреби в зміні сутності держави. Прагнення пов'язати політику з мораллю, із глибокими потребами людини сприяли консенсусу соціал-демократичного руху, лібералізму та християнства в питанні формування цінностей (свобода, справедливість, солідарність), на яких повинна бути заснована ця держава, й визначення цілей (сприяння функціонування громадянського суспільства, досягнення його консолідації тощо), які вона переслідує.

Досліджуючи питання формування соціальної держави, Й. Альбер, виокремлює періоди розвитку концепції соціальної держави. Відповідна періодизація лягла в основу всіх сучасних зарубіжних та вітчизняних досліджень про соціальну державу.

Перший етап характеризується перетвореннями теорії ліберальної правової держави в таких країнах, як Франція, Велика Британія (1800-1880 рр.). У результаті боротьби робітників за покращення умов праці в країнах Західної Європи з'явилися перші нормативні документи про працю, які вводилися у цивільні кодекси та закони про профспілки. Близько 1880 р. різні прошарки суспільства усвідомили шкоду необмеженої конкуренції і приниження, якому вони піддавалися через економічний тиск. Стало зрозуміло, що в той час, коли декілька «промислових королів» стали занадто багатими, рівень життя інших прошарків населення залишався попереднім – ледь перевищуючи прожитковий мінімум. З цього приводу Л. Уорд стверджував, що управляючи навколишнім середовищем і контролюючи економіку та соціальну сферу, можна надати допомогу всім нужденним². У той час держави прагнули перш за все до встановлення політичного контролю над бідними, стримування робітничого та соціального руху, збереження суспільного порядку. Приймаються закони проти робітничих коаліцій у Великій Британії (1799 р.) та Виключний закон проти соціалістів у Німеччині (1878 р.). Правляча еліта зрозуміла, що набагато кращого результату можна досягти не репресивними заходами, а шляхом подолання першопричини соціальних заворушень – бідності. Значною мірою, на формування соціальної держави, вплинули дослідження А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса та ін.

Другий етап охоплює 1880-1914 рр., коли влада для пом'якшення соціальної напруги почала вдаватися до послідовної соціальної політики, забезпечуючи по можливості принципи людської гідності, соціальної справедливості та соціальної рівності. Значний внесок у перетворенні ліберальної правової держави на соціальну-правову відводиться Католицькій церкві. Вона сприяла виникненню соціального християнського руху, який намагався провести реформи в інтересах трудящих. Церква запропонувала відкоригувати сутність та соціальне призначення соціальної держави: якщо держава є політичною організацією всього суспільства, яка виступає від його імені, то вона має керуватися його інтересами, слугувати загальному благу – що зрештою близько до поняття держави загального благоденства³. Наприкінці XIX – на початку XX ст. процес становлення соціальної держави супроводжувався теоретичними пошуками широкого спектру суспільних сил. Прогресивні сили в суспільстві, радикальні політичні партії та найактивніші верстви населення приходять до глобального висновку про те, що суспільство, всі його складові та верстви повинні розглядатися як суб'єкти суспільного процесу, а тому їхнє суспільне й політичне становище має відповідати загальним демократичним умовам⁴.

Третій період (1918-1960 рр.) вважається етапом розширення соціальної діяльності держави, коли відбувалося неухильне збільшення обсягів державних витрат на соціальні потреби, практично в усіх західних країнах. Формально-юридична рівність громадян була органічно доповнена соціальними гарантіями. До Першої світової війни соціально-економічні права людини та громадянина не були передбачені, окрім згадок про них у конституціях Мексики 1917 р. та Веймарської Німеччини. Зі зміною структури найманної робочої сили, збільшення частки кваліфікованих працівників і спеціалістів та представників вільних професій у 20-х роках XX ст. розвивається ідея загального соціального обслуговування. А Велика економічна депресія 30-х років XX ст. у США та 15 мільйонів безробітних, які опинилися у злиднях, змусили

американський уряд прийняти цілий ряд соціальних програм у сфері соціального страхування, державної допомоги та охорони здоров'я і послуг соціального добробуту. Протягом 40-х – 50-х рр. відбулося політичне визначення формули соціальної держави. У повоєнних конституціях Франції, Німеччини, Іспанії, держави прямо визначалися соціальними.

Четвертий етап характеризується прискореними темпами розвитку соціальної держави протягом 1960-1975 рр., коли карколомне економічне зростання в країнах заходу надало можливість значно збільшити витрати на соціальні потреби. Саме в цей період відбулася деталізація конституційного принципу соціальної держави, формування соціального права як галузі, були визначені мінімальні соціальні стандарти, недотримання яких означало б нехтування правом людини на гідне життя. Соціальні права були проголошені у низці міжнародних нормативних актів, зокрема Європейській соціальній хартії (1961 р.); Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права (1966 р.); конвенціях Міжнародної організації Праці (наприклад «Про оснащення машин захисними пристроями» (1963 р.), «Про мінімальний вік допуску на підземні роботи в шахтах і рудниках» (1965 р.), «Про мінімальний вік для прийняття на роботу» (1973 р.)); регламентах та директивах Ради Європи⁵.

П'ятий, останній етап, на думку Й. Альбера, розпочався у 1975 р. з уповільнення розвитку соціальної державності. Так на тлі війни у В'єтнамі, Уотергейту, інфляції, енергетичної кризи, зростання безробіття та злочинності відбулося усунення соціальних програм на другий план. Зі Швеції та Іспанії, де пенсія складала майже 100 % зарплатні, почалося масове витікання капіталів із відповідними наслідками в економіці. Наприкінці 80-х років у Великій Британії було зменшено розмір державних пенсій, у США прийнято закон про поступове підвищення пенсійного віку, у Німеччині в 1993 р. державна допомога по безробіттю скорочується на 3 %. Отже, з середини 80-х років до першої половини 90-х років ХХ ст. державні бюджети не витримали надмірних витрат, запроваджених соціал-демократичними урядами. Принципи соціальної рівності, людської гідності та соціальної справедливості зіштовхнулися із відносною незалежністю суспільних відносин, солідаризмом та субсидіарністю.

Вищенаведену періодизацією можна доповнити *шостим етапом*, який починається з розпаду Радянського Союзу, утворення СНД і незалежних республік та характеризується проголошенням у їхніх нових конституціях та чисельних законах і програмах, соціально-економічних прав та їх гарантій. В. Якубенко з цього приводу, зазначає, що спроба перетворення на соціальні держави колишніх соціальних країн має суттєві особливості. Постсоціалістичним країнам довелося рухатися у зворотному напрямку – наповнення держави демократичним та правовим змістом⁶.

Щодо розбудови соціальної держави в Україні, необхідно підкреслити, що продовж тривалого періоду реформ фактична пріоритетність надавалася головним чином трансформації економічних інститутів, у той час як цілям побудови адекватних інституційним змінам системи соціального розвитку, важелів підвищення рівня і якості життя громадян не приділялось необхідної уваги. Соціальна сфера розглядалась як вторинна, похідна від економічної та як така, що обтяжує економіку. Внаслідок такого підходу, з самого початку реформ 90-х років економічні та соціальні процеси увійшли в гостре взаємне протистояння⁷.

Протягом останніх 16 років, з моменту, коли в незалежній Україні відбулися перші вибори до Верховної Ради України, жодна з політичних сил, перебуваючи при владі по теперішній час, не домоглася різких позитивних зрушень у соціально-економічній сфері. Постійні чвари між можновладцями, захист олігархічних та приватних капіталістичних інтересів, безкінечна боротьба за сфери впливу на події в державі, призвели до зниження соціальних гарантій, поширення бідності, загального зниження рівня життя населення, руйнування соціальної інфраструктури, неконтрольованого зростання платності багатьох соціальних послуг, зокрема охорони здоров'я та освіти (безоплатність яких гарантована ст. 141 Конституції України), що зробило значну кількість цих послуг фактично недосяжними для малозабезпечених прошарків населення.

У посланні до українського народу «Не люди для реформ, а реформи для людей» Президент України Віктор Янукович наголосив, що бідність і злидні стали головною проблемою незалежності. Майже 30 % наших громадян знаходяться за межею бідності. Особливо гостро це відчуває старше покоління (ветерани, пенсіонери). Неefективна держава, яка відірвалася від людей, перетворилася на бюрократичну машину, що піклується лише про інтереси чиновництва⁸.

В Україні склалася не соціально-орієнтована модель ринкової економіки, а так званий «олігархічний капіталізм», орієнтований на задоволення економічних інтересів, у першу чергу, великого капіталу.

Директор програм соціально-економічної безпеки Міжнародної Організації Праці Гай Стендинг наприкінці 90-х років ХХ ст. писав стосовно України: «... країна, мільйони громадян якої стали маргіналами, може лише з великою натяжкою бути названа такою, що має умови для довгострокового соціального й економічного розвитку ... зараз слід припинити удавати, що реформи були добре спроектовані, або проведені, або ж, що вони не були проведені зовсім»⁹.

Такий вектор розвитку суперечить самій суті соціальної держави, визначеній Конституцією України та радикально гальмує подальше просування країни шляхом соціально-економічного прогресу, європейської інтеграції і зміцнення її глобальної конкурентоспроможності. Як засвідчили події осені 2008 р., соціальний розвиток набув діаметрально протилежного результату. Звертаючись до українського народу, экс-президент України В. Ющенко зазначив, «виборчі розрахунки переросли в тотальний соціальний популізм, який призвів до найвищої в Європі інфляції і зниження соціальних стандартів – заробітної плати, пенсії і багатьох інших соціальних програм»¹⁰.

Політична еліта все ще віддалена від розуміння соціальних механізмів реформ. Деякі з них розглядають загострення соціальних проблем як прикру перепону на шляху реалізації «прогресивних» макроекономічних заходів ліберального спрямування.

Держави загального добробуту (соціальні держави), враховуючи етапи їх становлення та розвитку, різняться моделями соціальної політики. Остання є дзеркалом конкретної моделі соціальної держави, оскільки характеризує втручання держави у соціальну та економічну сфери, що має єдину мету – забезпечення добробуту суспільства, і передбачає захист як незаможних верств населення, так і підтримання та зростання рівня добробуту середніх верств.

Існує певна кількість класифікацій держав загального добробуту, розроблені вітчизняними та зарубіжними вченими. Одна з перших спроб такої класифікації належить американським вченим Г. Віленському та Ч. Лебо. Вони представили держави загального добробуту двома моделями: «інституціональною» – передбачає перерозподіл матеріальних благ на державному рівні. У такій державі реалізація програм соціального добробуту розглядається як природна, узаконена функція сучасного індустріального суспільства, спрямована на надання людині можливості самореалізуватися (відповідає соціал-демократичному типу соціальної держави); «залишковою» – передбачає надання державної підтримки в разі крайньої необхідності. Така модель передбачає надання державної підтримки особі лише в разі, коли індивідуальні потреби не можуть бути задоволені іншими соціальними інститутами, зокрема сім'єю, громадою, благодійними фондами. Принцип «залишковості соціального добробуту» характеризується ще й тим, що державна підтримка повинна здійснюватися на короткостроковій основі (тільки у критичній ситуації) і припинятися, коли людина або сім'я знову зможуть піклуватися про себе самостійно (відповідає ліберальному типу соціальної держави)¹¹. Принципова відмінність між двома описаними моделями соціальної держави полягає у різних масштабах державного втручання в соціально-економічну сферу.

Шведський вчений Коста Еспен-Андерсен виділяє «соціал-демократичну», «ліберальну» та «корпоративістську» моделі соціальної держави. Остання, на думку вченого, є перехідною між «соціал-демократичною» та «ліберальною». До ліберальної моделі він відносить Сполучені Штати Америки, Канаду та Австралію. Сучасний лібералізм вбачає головну мету соціальної політики держави у створенні сприятливих умов своїм громадянам для самостійного розв'язання ними власних соціальних проблем, але на короткий час і за виконання певних умов.

Стратегічною метою соціал-демократії є спроба втілення у життя «скандинавської моделі соціальної держави», яка склалася в післявоєнні десятиліття в Данії, Норвегії та Швеції. Її виникнення пов'язують із приходом до влади перших соціал-демократичних урядів у Данії (1929 р.), Швеції та Норвегії (1932 р.). Королівство Швеція вирізняється серед інших країн високими економічними та соціальними досягненнями. За обсягом соціальних послуг воно посідає одне з перших місць у світі, а за рівнем життя випереджає майже всі інші держави. У широкому розумінні *шведська модель* – це весь комплекс соціально-економічних і політичних реалій країни: високий рівень життя, масштабність соціальної політики. Така модель ґрунтується не на ліквідації приватної власності та радикальній зміні способу виробництва, а на здійсненні державної функції перерозподілу національного доходу відповідно до пріоритетів суспільних потреб із метою досягнення більшої соціальної рівності та справедливості¹². Характерними особливостями «скандинавської» («шведської») моделі вважають: створення за порівняно короткий період високоефективної економіки; забезпечення зайнятості практично всього працездатного населення; ліквідацію бідності; створення умов найрозвинутішої у світі системи соціального забезпечення; досягнення високого рівня освіти й культури. Шведський варіант соціальної політики характеризується також всезагальністю і етатизованістю соціального забезпечення та страхування.

У процесі інтеграції в рамках Євросоюзу сформульовано *європейську соціальну модель*, головними ознаками якої є: високий рівень соціальної захищеності, бо значна частка валового внутрішнього продукту використовується на соціальні потреби (за даними офіційної статистики за 2006 р., цей показник становив у Швеції 32,6 % ВВП, у Німеччині – 29,8 %, в Італії – 26 %, у Великій Британії – 24,6 %); різні проблеми, які виникають у соціальній сфері, включаючи трудові відносини, екологію, пенсійне забезпечення тощо, розв'язуються методом соціального діалогу партнерів за активної участі незалежних експертів; у соціальній сфері поряд із державними організаціями та профспілками в національному масштабі, в регіонах і на місцях діють численні некомерційні організації (благодійні, конфесійні, громадські та інші), котрі виступають як колективні представники громадянського суспільства.

Сьогодні суспільство модернізується у напрямку до становлення соціальної держави. Суспільні умови посттоталітарної України не дають їй можливості запозичити конкретну модель соціальної держави. Очевидно, що модель соціальної держави України варто представити як синтез ліберальної, корпоративістської та соціал-демократичної моделей. Іншими словами, вона буде автентичною, але й такою, що буде орієнтуватися на ознаки, властиві зазначеним моделям, якщо ці ознаки є доречними і корисними в умовах трансформаційних процесів¹³.

Соціально-економічні та політичні зміни, які постійно переслідують становлення України, як соціальної держави вимагають дослідження, як теоретичних засад, так і практичних аспектів становлення та функціонування соціальної держави, методологічних засад дослідження наукових концепцій соціального розвитку. Тому з'ясування різних підходів до визначення поняття соціальної держави, її завдань та принципів, досвід сучасних соціальних моделей європейських країн, допоможуть сформувати нові якості

соціальної політики, яка сприятиме реальному забезпеченню конституційних гарантій економічних та соціальних прав і свобод людини.

¹ Четверікова Л. О. Соціальна держава: структурно-функціональний аналіз: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів. – С. 1.

² Сіленко А. О. Політичні чинники формування держави загального добробуту // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 136.

³ Бульбенюк С. Держава «загального добробуту» і цінності постіндустріального суспільства // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 144-147.

⁴ Якубенко В. М. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – С. 21-23.

⁵ Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. Качуренко. – К.: Юрінформ, 1992. – 199 с.

⁶ Якубенко В. М. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – С. 30.

⁷ Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? / О. М. Пищуліна, Я. О. Жаліло, С. І. Лавриненко, Д. С. Покришка / За заг. ред. В. Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2009. – С. 3.

⁸ Не люди для реформ, а реформи для людей. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу // Урядовий кур'єр. – 5 червня 2010 р. – № 101. – С. 4.

⁹ Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? / О. М. Пищуліна, Я. О. Жаліло, С. І. Лавриненко, Д. С. Покришка / За заг. ред. В. Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2009. – С. 4.

¹⁰ Звернення Президента України Віктора Ющенка до Українського народу від 8 жовтня 2008 р. // www.president.gov.ua/news/11603.html.

¹¹ Панкевич О. З. Соціальна держава: Проблеми загальної теорії: Монографія / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. П. М. Рабіновича. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 67.

¹² Мудролюбова Н. Північноєвропейський досвід соціальної держави на прикладі Королівства Швеції // Віче. <http://www.viche.info/journal/843/>.

¹³ Четверікова Л. О. Соціальна держава: структурно-функціональний аналіз: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів. – С. 16.

Резюме

У статті розкрито основні етапи становлення та розвитку соціальної держави країн Європи. Аналізуються сучасні моделі соціальної держави та їх вплив на формування соціальної політики в Україні.

Ключові слова: соціальна держава, етапи формування соціальної держави, моделі соціальної держави, соціально-орієнтована модель держави.

Резюме

В статье раскрыты основные этапы становления и развития социального государства стран Европы. Анализируются современные модели социального государства и их влияние на формирование социальной политики Украины.

Ключевые слова: социальное государство, этапы формирования социального государства, модели социального государства, социально-ориентировочная модель государства.

Summary

The article covers the main formation and development stages of European countries social state. The author analyses modern models of the social state and their influence on the social policy formation of Ukraine.

Key words: social state, social state formation stages, social state models, socially-biased model state.

Отримано 29.09.2010

І. Б. АЗЕМША

Ілона Борисівна Аземша, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Розуміння інституту юридичної відповідальності традиційно дискутується. Цю проблематику у статейному викладі та монографічних дослідженнях висвітлювали багато українських та зарубіжних вчених. Зок-